

Kunskap och önsketänkande

– De olika socialdemokratiska fondförslagen har starkt varierat till utformning och motivering, men det grundläggande syftet har hela tiden varit oförändrat: att åstadkomma en radikal förändring av ägarstrukturen i vårt näringsliv, möjliggjord genom en omfattande beskattning av företag och medborgare. Det skriver Erland Waldenström i sin bok "Spelet om fonderna" som är en både fullständig och samtidigt lättläst genomgång av först och främst LO:s och socialdemokraternas skiftande utformningar av sina fondförslag från Meidners i augusti 1975 till de sista utspelen från Palme i mars 1982.

Erland Waldenström, fd chef för Gränges och LKAB, har på nära håll följt och själv deltagit i fonddebatten. Han var ordförande i den sk Waldenström-gruppen som i maj 1976 lade fram ett förslag om att facket och arbetsgivarerna i kollektivavtal skulle se till att de anställda tvångssparade pengar och placerade dem i aktier, pengar som efter en viss spårrtid skulle tillfalla den enskilde. På många håll ogillades Waldenströms förslag. Varje tal om fonder, menade man, skriver Waldenström, kunde uppfattas som en eftergift till Meidnerförslagen. Den följande debatten skulle visa, fortsätter Waldenström, att denna farhåga inte var helt obefogad.

Waldenströms motiv är ädla. Den fria företagsamheten måste vara trogen sin grundidé, som är konkurrens och pluralism, även när det gäller makt och ägande i näringslivet, skriver han. Enligt Waldenström betyder det att de nya småaktieägarna måste organisera sitt ägande i olika slag av föreningar eller aktieäggande institutioner, tillräckligt stora för att få ett reellt inflytande både på

aktiemarknaden och på bolagsstämmorna. Det förefaller som om Waldenström underskattar den enkla, sk exemetoden, nämligen att den missnöjde aktieägaren, utan att tillhöra någon förening, säljer sina aktier om han inte tycker att företaget sköts på rätt sätt. Waldenström förbisåg också på sin tid risken för att fonder, uppbyggda med hjälp av facket och kollektivavtal, snabbt skulle komma att styras av de fackliga organisationerna och att det viktiga för marknadsutvecklingen mer är konkurrens på marknaden och mindre antalet aktieposter.

Erland Waldenström har också varit Industriförbundets representant i den statliga löntagarfondsutredningen. Hans redogörelse för det arbetet kan säkert intressera många. Vad han inte behandlar är hur hans referensgrupp, med de högsta företrädarna för SAF och Industriförbundet, kunde gå med på det så kallade 10-juni-dokumentet från 1980. I det utredningsrapporten, skriver Waldenström, närmast avses Waldenströms förslag från 1976. Han behandlar inte heller vad som hände därefter och som fick näringslivet att överge detta dokument till förmån för en mer bestämd linje, avvisande till alla fonder. Detta skedde bara några veckor senare. Waldenström skriver att det ligger utanför ramen för denna bok (vilket kanske är sant) och att det dessutom torde ha föga allmänt intresse (vilket inte är sant – den historiska forskningen kommer att avkräva Erland Waldenström besked på den punkten).

Waldenström visar hur Meidner avvisade tanken på kapitalbildning genom fonder, något som senare blev en huvudpunkt. Han visar hur socialdemokrater-

na har hoppat från tuva till tuva om inte bara kapitalbildningen utan även om vinstdelningen som blev en övervinstdelning, om småföretagen och om avvägningen mellan central eller lokal ägarmakt i fondsystemet. Waldenström visar också på det ohållbara i fondanhängarnas argumentation när de säger att det inte går att genom låga löneavtal få upp lönsamheten om man inte inför fonder. Waldenström skriver: "Att finna den löne- och kostnadsnivå som näringslivet och hela vår ekonomi kan leva med, det har hittills betraktats som det självklara målet för de fria förhandlingarna på arbetsmarknaden. Det är på grundval av sitt accepterande av den inriktningen och av det ansvaret som arbetsmarknadens parter har fått samhällets sanktion på sina befogenheter och sin självständighet. Det framstår som en avgörande brytning med hela systemet om facket som villkor för sin fortsatta medverkan nu skulle resa krav av grundläggande allmänpolitisk art".

Det förtjänar att upprepas att Erland Waldenström har skrivit en i stora stycken lärorik och lättläst bok. Det är en seriös bok utan några tarvliga argument. Erland Waldenström tror socialdemokraterna om för gott. Trots de här ovan i inledningen citerade orden om att det

grundläggande syftet med fonderna hela tiden har varit oförändrat – att radikalt ändra ägarstrukturen i näringslivet – tror Erland Waldenström inte att socialdemokraterna kommer att genomföra sina fonder av 1981 års modell efter en seger i höstens val. Det är min förtroendefulla gissning, skriver han, att socialdemokraterna kommer att hantera fondfrågan på ett odogmatiskt och besinningsfullt sätt, att man inte skall införa fonderna, utan frigöra sig från dem.

Det är egentligen oförsynt mot socialdemokraterna att beskylla dem för att inte stå för sina löften. De har lovat att införa löntagarfonder. Vinner de valet kommer de att göra det. Kanske inte genast och i ett steg, men det gör inte saken bättre utan sämre. Då kan de 1985 säga till väljarna att vi införde fonder, men det blev ju inte så farligt.

Genom sin prognos om socialdemokraternas innersta avsikter med fonderna har Erland Waldenström lämnat ett värdefullt bidrag till den socialdemokratiska dimbildningen i fondfrågan. Det försvårar det upplysningsarbete som måste till för att väljarna skall få klart för sig att valet 1982 gäller om vi skall byta ekonomiskt system i Sverige. Alla väljare har ännu inte förstått att det är det som valet gäller.